

Лариса ЛУК'ЯНОВА
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
Київ, Україна

Сучасні тенденції підготовки педагогічного
персоналу для роботи з дорослими
в європейських країнах

Вступ

У багатьох сучасних міжнародних документах наголошується значення освіти впродовж життя як вагомої складової економічного, соціального, професійного та особистішого розвитку¹. Водночас у резолюції Гамбурської декларації «Порядок денний для майбутнього» наголошено, що ефективність функціонування системи освіти дорослих суттєво залежить від підготовки «добре інформованих, кваліфікованих, відданих своїй справі педагогів для дорослих». Проте нині статус педагога дорослих є однією із «забутих ключових проблем», що чекає негайного вирішення².

Наведемо думку М. Ноулза, який вважає, що першочерговим завданням світової педагогічної спільноти є «підготовка компетентних фахівців у сфері освіти дорослих (adult educators), які здатні використовувати свої знання в умовах, що постійно змінюються, займатися постійним самовдосконаленням та самоосвітою впродовж життя». Відповідаючи на запитання хто є андрагог? та у чому полягає його роль і місія, М. Ноулз зауважує, що у суспільстві... дуже мало фахівців-професіоналів з освіти дорослих, саме тих, хто отримав спеціальну професійну підготовку з навчання дорослих і здійснив успішну кар'єру у цій сфері³.

¹ UNESCO: what is it? What does it do? 2009. <http://imesdoc.unesco.org/images/0014/001473/i47330r.pdf> (дата звернення: 20.02.2018).

² The Hamburg Declaration. The Agenda for the Future. Hamburg: UNESCO, 1997. P. 13-

³ Knowles M.S. Towards a Model of Lifelong Education. New York, 1972.302 p.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Як свідчить аналіз дослідницьких матеріалів, наукових джерел, у яких безпосередньо розкрито статус та описано ролі й функції андрагога, дуже мало, зазвичай «значно більше уваги в освіті дорослих приділяється учню, а не педагогу! Наукові дослідження, у яких висвітлено особливості розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах, проводили І. Беюл, Н. Бідюк, Н. Горук, І. Литовченко, (США); М. Борисова, О. Котлякова (Канада); Т. Григор'єва, С. Коваленко (Велика Британія); Н. Махinya, О. Баніт, І. Сагун, Е. Богів (Німеччина); О. Огієнко (Скандинавські країни); В. Давидова (Швеція); О. Жижко (Мексика); Н. Пазюра (Японія); Г. Лешук, Л. Ведернікова (Франція) та ін.

Проблемою підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих опікувалися вітчизняні (С. Архипова, С. Бабушко, О. Огієнко, В. Олійник, В. Пуцов, Л. Тимчук, О. Чугай та ін.) та зарубіжні (Г. Бурханова, Т. Василькова, В. Векслер, С. Вершловський, Н. Вербицкая, М. Громкова, А. Даринський, А. Жданов, А. Кукуєв, Є. Онушкіна, Т. Александер, С. Брукфілд, П. Джарвіс, М. Ноулз, Н. Міллер, Ф. Пеглер, Р. Свансон, Р. Сміт, Л. Турос, Ю. Укке, Р. Фаултіш та ін.) вчені.

Високо оцінюючи здобутки науковців й педагогів-практиків у галузі освіти дорослих, зауважимо, що проблема підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими ще не стала предметом окремого наукового вивчення. У вищих закладах освіти професійна підготовка педагогів-андрагогів системно не здійснюється, у закладах післядипломної педагогічної освіти освітні програми з розвитку андрагогічної компетентності не набули поширення.

Водночас у листі Міністерства соціальної політики На № 1/12-2537 від 13.03.2018 за підписом першого заступника Міністра О. Крентовської зазначено, що ураховуючи світовий досвід реалізації освіти впродовж життя й зростання потреби в освіті дорослих, а також формування андрагогіки як наукового напрямку

4 Boud D., Miller N. Animating Learning: New Conceptions of the Role of the Person Who Works with Learners. *Annual Adult Education Research Conference Proceedings*. 1998. <http://www.edst.educ.ubc.ca/aerc/1998/98boud.htm> (дата звернення: 20.02.2018).

в системі педагогічного знання Мінсоцполітики підтримує пропозицію МОН щодо затребуваності нової професії напряму андрагогіки. Таким чином, до проекту Зміни № 8 до Класифікатора професій внесено нову назву професії «Андрагог» з кодом 2359.2 (професійне угруповання «Інші професіонали в галузі навчання»).

Підтримуючи точку зору О. Огієнко, вважаємо, що зарубіжні країни мають певний досвід підготовки педагогів для системи освіти дорослих, а створення єдиного освітнього європейського простору та спільність педагогічних цілей й завдань, схожість проблем, які постають перед системою освіти дорослих різних країн, зумовлюють актуальність поглибленого вивчення та узагальнення досвіду європейських країн.

Викладе вище й зумовило вибір теми статті.

Формулювання цілей статі

Метою автора статті є вивчення, аналіз й узагальнення підходів щодо організації професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими; обґрунтування сучасних тенденцій, притаманних цьому процесу та виокремлення позитивних ідей, які могли би бути використані в освітньому полі України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зазначимо, що у європейських країнах, проблемі підготовки відповідних фахівців давно приділяється значна увага. Слід додати, що ці країни мають давні традиції у підготовці педагогічного персоналу для освіти дорослих та вагомій напрацюванні у цій галузі. Практично в усіх європейських вищих закладах освіти є відділи, відділення освіти дорослих (Departments of Adult Education, Departments of Continuing Education, Departments of Further Education та ін.) або факультети й кафедри андрагогіки (наприклад, в університетах Великої Британії, Німеччини, Польщі, Сербії, Словенії, Чехії, Угорщини та ін.). В уряді Великої Британії існує посада Міністра з подальшої освіти, кваліфікацій і навчання

з Огієнко О.І. Скандинавський досвід підготовки педагогів для системи освіти дорослих. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. 2008. № 12. С. 147-152.

впродовж життя (Minister of State for Further education, Skills and Lifelong Learning).

Вивчення й узагальнення праць науковців зарубіжних країн, вітчизняних дослідників, урядових звітів та урахування інформації інтернет-сайтів університетів Великої Британії (Оксфорда, Кембріджа, Йорка та ін.), Польщі (Варшави, Познані, Лодзі та ін.), Угорщини (Дебрецена, Ніредьгаза, Печеї, Сегеди та ін.) дали підстави для висновку про те, що підготовка фахівців для роботи з дорослими має певні особливості, притаманні кожній країні, проте загалом цей процес має багато спільних рис, які набули характеру тенденцій.

По-перше, підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими здійснюється переважно на базі університетів, які є провідними провайдерами, а також коледжів, громадських організацій та асоціацій. Професійна підготовка охоплює професійний (базова вища освіта) та постпрофесійний складові. Освітні програми передбачають три рівні професійної підготовки, які ведуть до здобуття ступенів бакалавра, магістра та доктора. Підготовка може варіювати в залежності від статусу певної освітньої установи, місця роботи викладача. Наприклад, для роботи в університетах обов'язковим є ступінь магістра, бакалавра або доктора. Натомість для роботи у сфері неформальної освіти достатньо сертифікату про закінчення школи, громадського коледжу (community college) або короткотермінових курсів для роботи з дорослими⁶. *По-друге*, підготовка може відбуватися за різними формами навчання: очне і заочне, денне або вечірне; дистанційно - через Інтернет або участь в інтернет-мережах; з отриманням диплома, сертифіката або посвідчення?⁸. *По-третє*, контроль за підвищенням кваліфікації фахівців і якістю викладання в системі освіти дорослих зазвичай здійснюється на державному й місцевому рівнях. Так на державному рівні відбувається контроль за удосконаленням підготовки викладачів з урахуванням зрослих професійних і особистісних вимог; на місцевому рівні численні

⁶ Cranda U J., Ingersoll G, Lopez J. Adult ESL Teacher Credentialing and Certification. Washington: District of Columbia: CAELA, 2008. http://www.cal.org/caela/esl_resources (дата звернення: 11.06.2018).

⁷ Tight M. Key Concepts in Adult Education and Training. London and New York: Routledge, 2003. 196 p.

⁸ Venkataiah S. Encyclopedia of Contemporary Education. Delhi: Mehra Offset Press, 2002.

організації з підвищення кваліфікації й обміну досвідом, а також професійні асоціації освіти дорослих зобов'язують та заохочують викладачів співпрацювати з ними; на рівні освітніх установ і професійних об'єднань здійснюється навчання, стимулюється й підтримується постійний обмін досвідом педагогічного персоналу.

Водночас найбільш вагомою сучасною тенденцією, притаманною багатьом європейським країнам, є посилення уваги до проблем професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими. Передусім це пов'язуємо із світовими соціально-економічними процесами інтеграції, інформатизації, збільшенням активного віку людини, міжкультурною взаємодією, зрослими міграційними процесами, збільшенням ролі людського капіталу, що загалом спонукають інтенсивний, випереджувальний розвиток системи освіти дорослих.

Оскільки обсяг статті не дозволяє висвітлити повний аналіз систем підготовки педагогічного персоналу, коротко зупинимося на результатах окремих зарубіжних країн.

ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ БЕЗУМОВНО ЗАСЛУГОВУЄ НА УВАГУ

Підготовка, неперервний професійний розвиток, компетентності й особисті здібності андрагогічного персоналу, який здійснює навчання дорослих, мають вирішальне значення для забезпечення якості освіти впродовж життя. Проте наразі у Великій Британії не існує загальнонаціональної системи підготовки й розвитку викладачів для дорослих. Водночас у результаті освітніх реформ 2001-2008 рр. було створено державні документи «Статут Англії по кваліфікаціях викладачів подальшої освіти дорослих» від 2007 р. та «Статут Англії щодо постійного підвищення кваліфікації викладачів подальшої освіти дорослих» від 2007 р., що регулюють діяльність, підготовку й підвищення кваліфікації викладачів в усій країні. Цими документами усім педагогам системи освіти дорослих, було рекомендовано, а з 2008 року стало обов'язковою вимогою здобуття «Диплому викладача в секторі безперервної освіти» або «Сертифікату з викладання в секторі безперервної освіти». Для

⁹ The Further Education Teachers' Qualifications (England) Regulations 2007, №2264. Retrieved June, 12. 2009. [www.opsi.gov.uk/si/si2007/uksi_20072266](http://www.opsi.gov.uk/si/si2007/uksi_20072266.pdf)ЄПІ (дата звернення: 26.02.2018).

цього викладачеві впродовж перших п'яти років роботи на цій посаді необхідно здобути кваліфікацію за фахом, пройти базову підготовку викладача освіти дорослих (post 16 Initial Teacher Training). Потім в Інституті навчання (Institute for Learning, IfL) необхідно скласти іспит, що дістав назву Професійної формації, задля підтвердження професійних знань й навичок, набутих у процесі навчання.

Більшість педагогічного персоналу до отримання диплому викладача у галузі освіти дорослих, раніше працювали менеджерами різних рівнів, менторами, тренерами тощо та зазвичай вже мають досвід викладацької роботи з дорослими, працюючи як на повну, так і часткову зайнятість. Вони вже мають професію, якої навчають інших, проте, як правило, не мають необхідної андрагогічної кваліфікації. Більшість з них починають навчатися викладати безпосередньо в процесі самої викладацької діяльності, одночасно проходячи програми початкової педагогічної підготовки (initial teacher preparation - ІТР) / initial teacher training - ІТТ) або початкової педагогічної освіти (initial teacher education - ІТЕ)¹⁰.

Мінімальним рівнем кваліфікації, необхідним для роботи у сфері подальшої освіти, в межах якої здійснюється навчальна діяльність у загальних (general) та спеціалізованих (для людей з особливими потребами) коледжах (specialist colleges), коледжах для підготовки до вступу в університет (sixth form colleges), центрах освіти дорослих та муніципальної освіти (adult and community education centres), закладах пенітенціарної системи, добровільних об'єднаннях, благодійних організаціях, системі виробничого навчання, є кваліфікація третього рівня у відповідній галузі за Міжнародним стандартом класифікації освіти. Крім того, бажаною, хоча й необов'язковою, є кваліфікація викладача, визнана Радою з галузевих навичок (Sector Skills Council)¹¹.

Кваліфікація третього рівня для викладачів у сфері подальшої освіти присвоюється після закінчення вступного курсу до професії викладача. Кваліфікація четвертого рівня (Level 4 Certificate in Education and Training) передбачає розвиток практичних навичок викладання й вимагає проходження щонайменше тридцяти годин

Gleeson D., James D. The paradox of professionalism in English further education: ATLC project perspective. *Educational Review*. 2007. № 59(4). S. 451-467.

¹¹ Adult Education in UK. <http://www.infonet-ae.eu/country-overviews/united-kingdom> (дата звернення: 16.04.2017).

викладацької практики. Кваліфікація п'ятого рівня (Level 5 Diploma in Education and Training) передбачає сто годин викладацької практики та відповідної спеціалізації. Суттєво, що її можна здобути відразу, не маючи кваліфікацій попередніх рівнів. Освітні заклади - коледжі, університети та інші провайдери, надають такі освітні послуги як із відривом, так і без відриву від роботи¹². Найбільш поширеним документом, що підтверджує кваліфікацію п'ятого рівня, і дає право на викладання в цій галузі, є сертифікат Postgraduate Certificate in Education (PGCEs). Такий же рівень кваліфікації підтверджує ще один сертифікат - Certificate in Education (Cert Ed)«.

Крім сертифікованих програм в освіті дорослих існує великий вибір програм, що завершуються отриманням учених ступенів.

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

У сфері підготовки фахівців для навчальної діяльності дорослих надзвичайно цікавими є досвід Республіки Польща.

Загалом країна має давні традиції й новаторські форми підготовки андрагогів, яка розпочалася ще у 1919 р. у центральному Бюро Курсів для дорослих, який з часом було трансформовано в Інститут освіти дорослих.

Нині фах андрагога у Польщі вважається професією нового покоління, розвиток якої спонукала економічна ситуація в країні, потреба постійного особистого й професійного вдосконалення людини, набуття додаткових компетентностей задля конкурентоспроможності на ринку праці. У новий державний класифікатор професій та спеціальностей професію андрагог було введено за номером 235101¹⁴ й доволі велика кількість навчальних закладів різних форм власності пропонують підготовку таких фахівців. В університетах також відбувається підготовка фахівців до роботи з дорослими за спорідненими професіями, зокрема: едукатор

¹² Further education teacher. <https://www.prospects.ac.uk/job-profiles/mrther-education-teacher> (дата звернення: 24.06.2017).

« The Further Education Teachers' Qualifications (England) Regulations 2007, № 2264. Retrieved June, 12. 2009. www.opsi.gov.uk/si/si2007/uksi_2007226ЄПІ (дата звернення: 26.02.2018).

¹⁴ Indeks alfabetyczny zawodow i specjalnosci. 2014. <https://leszno.praca.gov.pl/documents/2654i77/266390o/Alfabetyczny%20ind> (дата звернення: 21.05.2018).

дорослих, тренер, тренер-консультант (також офіційно визнаними і зафіксованими у новому класифікаторі професій та спеціальностей).

Метою професійної підготовки за цією спеціальністю є набуття знань у таких сферах як: участь дорослих у навчанні; специфіка функціонування дорослої людини в різні періоди дорослості; особливості освіти та навчання дорослих. Додаткова мета - набуті вміння щодо визначення стилів навчання дорослих.

З другої половини 90-их рр. ХХ ст. система підготовки фахівців у Польщі, зокрема й андрагогів, має рівневу структуру: *трирічний ліценціат* (бакалаврський рівень) і *дворічна магістратура*. Отже перший цикл навчання триває три роки і завершується здобуттям ступеня бакалавра. Існує можливість продовження навчання в магістратурі на факультетах різних вишів. Нова освітня програма магістерського рівня дозволяє значно розширити та доповнити набуті знання, навички та компетенції.

Підготовка андрагогів має явно виражене практичний характер. Студенти спочатку отримують необхідну теоретичну підготовку, аби у подальшому використовувати її під час проведення семінарів і практичних занять. Такий досвід виявляється надзвичайно корисним у різних життєвих ситуаціях⁵.

Після завершення навчання випускники працюють у різних компаніях, обіймаючи високі посади, займаються підготовкою працівників, набором персоналу, консультуванням, плануванням шляхів професійного розвитку та умінням успішно керувати власними компаніями (навчання, брокерські послуги, людські ресурси)¹⁶. Востребованість цієї професії зумовлена тим, що випускники можуть працювати у навчальних компаніях, особливо на посадах тренерів, спеціалістів з управління кар'єрою та професійного розвитку. Багато з них працюватимуть в інтернет-порталах, як редактори навчально-виховного контенту, призначеного для дорослих різних галузей.

Слід додати, що спеціальність не завжди називається Андрагогіка, а підготовка не обов'язково здійснюється на педагогічному факультеті, як це відбувається у Варшавському університеті. Доволі часто у назві зустрічається словосполучення

⁵ Бшціа па кіегапки Апск^с^іка. 2018. <https://www.studia.net/andragogika> (дата звернення: 22.05.2018).

¹⁶ ишіуегеуіеі \Varszawski. \Wydział рео^істу. 2018. <https://www.pedagog.uw.edu.pl/pedagog>. (дата звернення: 25.05.2018).

«освіта дорослих» (наприклад, «Освіта та управління кар'єрою дорослих» в УАМ (Університет ім. Адама Міцкевича в Познані), «Освіта дорослих, коучинг» на (Лодзький Університет) або «Освіта та геронтологія» у \У8В (Вища банківська школа у Щеціні).

На педагогічному факультеті (відділі) Варшавського університету є спеціальність «Андрогогіка - організація освіти дорослих» ^ (ліценціат). На магістерському рівні навчання може бути продовженим за спеціальностями: «Андрогогіка - Позаформальна освіта дорослих - Організація навчання», «Андрогогіка - професійне та освітнє дорадництво дорослих» та «Аніматор культури - консультування освітньо-професійне у мультикультурному суспільстві».

Факультет освітніх досліджень Університету ім. Адама Міцкевича в Познані також здійснює підготовку ліценціатів на денній формі навчання за спеціальністю «Професійне та особисте консультування та магістрантів за спеціальністю «Освіта дорослих та управління кар'єрою»¹⁸.

В Університеті міста Лодзі на Відділі наук про виховання стаціонарно та заочно готують ліценціатів з педагогіки «Освіта дорослих, коучинг» (навчання триває 6 семестрів)¹⁹. На магістратурі цього відділу впродовж 4 семестрів на стаціонарному і заочному відділеннях готують магістрів педагогіки у сфері освіти дорослих та коучингу.

Окремий напрям підготовки підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими в Польщі становить післядипломне навчання. Наприклад, у Варшавському університеті здійснюється післядипломна підготовка тренерів-андрагогів.

АНАЛІЗ ДОСВІДУ УГОРЩИНИ

У контексті нашого дослідження цікавим є вивчення й аналіз досвіду *УГОРЩИНИ* з підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими.

v Studia stacjoname I stopnia. Organizacja edukacji doroslych 2018. <https://www.pedagog.uw.edu.pl/fckeditor/userfiles/file/PROGRAMY%20/PROGRAMY-2017/program-andragogika-podstawy.pdf> (дата звернення: 18.04.2018).
iv Wydział Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. 2018. <https://rekrutacja.amu.edu.pl/Strona/Kierunki/List/List> (дата звернення: 15.05.2018).

^ Pedagogika studia stacjoname i-go stopnia. 2018. [https://informatorects.uni.lodz.pl/pl/programmes-all/P/DLP\(07\)](https://informatorects.uni.lodz.pl/pl/programmes-all/P/DLP(07)) (дата звернення: 22.06.2018).

Андрагогіка - одна з найбільш популярних спеціальностей в Угорщині. До класифікатору професій спеціальність «Андрагогіка» було ведено у 1993 р. з прийняттям закону «Про вищу освіту». Підготовка фахівців відбувалася на рівні бакалаврату і магістратури.

У 2015 Р- УРДЦ Угорщини прийняв рішення про реорганізацію окремих навчальних програм, серед яких, на жаль, була і спеціальність «Андрагогіка». Отже у вересня 2017 р. бакалаврський рівень спеціальності «Андрагогіки» було трансформовано у спеціальність «Організація спільноти».

Пік популярності фах андрагога в Угорщині набув у першому десятилітті ХХІ ст. Понад шість тисяч абітурієнтів подавали заяви для вступу на спеціальність Аpsig^б^а (Андрагогіка) на бакалаврат і понад півтори тисячі до магістратури. З часом кількість бажаючих навчатися за цією спеціальністю зменшувалася, але зменшувався і набір, отже конкурс завжди залишався високим

На сьогоднішній день у десяти Вищих навчальних закладах освіти Угорщини здійснюється підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими за спеціальністю «Організація спільноти» (рівень бакалавр)²⁰. Це вісім класичних університетів, шість з яких здійснюють підготовку за спеціальністю «Андрагогіка» на магістерському рівні, один Коледж та Будапештський університет економіки (факультет торгівлі, громадського харчування та туризму).

Як і в університетах інших країн, в магістратуру на спеціальність «Андрагогіка» можуть вступати студенти, які здобули рівень бакалавра з менеджерських спеціальностей. Зокрема менеджер культурної спільноти, молодіжної спільноти, розвитку людських ресурсів, менеджер з питань культури та освіти для вищих навчальних закладів та гуманітарних наук або консультант з працевлаштування. Водночас є можливість здобути кваліфікацію магістра андрагогіки і з іншою бакалаврською підготовкою, але за умови якщо абітурієнт має 30 кредитів, з яких ю - у галузі гуманітарних наук (історія філософії, суспільні науки, комунікація, інформаційні технології, бібліотекознавство), 20 - з педагогіки і/або психології. Проте якщо кредитів не вистачає, студент може

²⁰ Julius 27-etol hatályos egyseges szerkezetu felveteli tájékoztato. 2018. <https://www.felvi.hu/felveteli/szakok/kepzesek> (дата звернення: 24.06.2018).

опанувати їх паралельно з навчанням в магістратурі протягом перших 2 семестрів. Слід підкреслити, що для отримання дипломів бакалавра та магістра необхідно отримати сертифікат про знання іноземної мови принаймні рівня B2.

Загалом професійна діяльність андрагогів спрямована на дотримання європейських тенденцій розвитку освіти дорослих, що уможливають Угорщині конвергенцію з розвиненими країнами. Надзвичайно важливим напрямом діяльності андрагогів є робота із інтегрування найбільш незахищених верств населення в соціум, а також розвитку освітніх, наукових, інституційних та методичних навичок. Вони можуть продовжити навчання в докторантурі для проведення андрагогічних досліджень

Висновки

Ураховуючи специфіку освіти дорослих, зокрема велику кількість форм навчання, інтегрованість з суспільними потребами, інший спосіб оцінювання результатів навчання, особливу атмосферу учіння, а також іншу мотивацію, цілі навчання та специфічний спосіб планування процесу навчання, ця проблема аж ніяк не може залишатися поза увагою. Вищезазначене потребує глибокого аналізу й окреслення пропозицій щодо моделі кваліфікації, способу професійної підготовки й перепідготовки професіоналів для роботи з дорослими.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми.

Перспективним для подальшого дослідження може бути аналіз можливостей використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців-андрагогів у теорії та практиці реформування сучасної системи освіти дорослих та сприятиме розбудові практичної діяльності щодо підготовки організаторів навчання дорослих в Україні.